

АДМИНИСТРАЦИЯ МУНИЦИПАЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ
«КИЖИНГИНСКИЙ РАЙОН»
КОМИТЕТ ПО СОЦИАЛЬНОЙ ПОЛИТИКЕ
ОТДЕЛ ОБРАЗОВАНИЯ
МБОУ «ЧЕСАНСКАЯ СРЕДНЯЯ ОБЩЕОБРАЗОВАТЕЛЬНАЯ ШКОЛА»

671463, Республика Бурятия, Кижингинский район, улус Загустай, ул. Школьная, 14, 8(30141)34426, school_zagustay@govrb.ru

Рекомендована к утверждению
протокол МО №1
от 30 августа 2023 г.



Утверждена приказом
МБОУ «Чесанская СОШ»
№134/6 от 01 сентября 2023 г.

РАБОЧАЯ ПРОГРАММА
ПО УЧЕБНОМУ ПРЕДМЕТУ
«Бурятская литература»

для седьмого класса (ступени)

на период _____

Автор (составитель): Цыдыпова Соелма Дашиевна

у. Загустай, 2023 г.

1.Тайлбари бэшэг

Тус хүдэлмэри Россиин Федерациин Нуралсалай стандартда үндэһэлжэ, С.А.Ошорова, С.С.Балданова гэгшэдэй зохёолон «Буряад литература» хрестомати, 7-дохи класста ажалай программа зохёогдобо.

Түрэл хэлээ мартаһан үхибүүдтэ буряад хэлэ шудалхаһаа гадна, республика дотор ажаһуудаг бухы яһатанда зааха эрилтэ гаранхай.

Буряад литератураар хурагшадые уран зохёолтой танилсуулха, тэдэниие шэнжэлэн анализ хүүлэжэ хургалга уншалгын методикодо тон орёо асуудалнуудай нэгэн болоно. Юуб гэхэдэ, уран зохёолой бүхы компонентнуудын (идейнэ-тематическа үндэһэн, композици, хэрэглэгдэһэн уран аргууд) дундаа нягта холбоотой, бэе бэеһээ дулдыданги байдаг.

Уран зохёол шэнжэлэлгын зорилгонууд:

- Уран зохёолшын ажабайдалтай танилсуулга, тэрэнэй зохёохы замда һонирхол, зохёолнуудын уншаха эрмэлзэл түрүүлхэ.
- Уран зохёол сэдхэл зүрхөөрөө (эмоциональна) хадуун абалгада бэлэдхэл ябуулха.
- Уран зохёолой удха ойлгон абаһадань һаад ушаруулха үгэнүүдэй, уран найруулгануудай лексическэ удха шанар тайлбарилха (илангаяа онсо нютаг хэлэнүүдэй үгэнүүдые).

Уран зохёолой удха анализ хэлгын гол шэглэлнүүд:

1. зохёолой тодорхой удха элирүүлгэ (үйлын хүгжэлтэ, сюжет);
2. уран зохёолой композици дээрэ хүдэлэлгэ;
3. хабаадагша нюурнуудай абари зан, аяг ааша элирүүлгэ,
4. зохёолой гол удха элирүүлгэ.

Буряад (түрэлхи) хэлэнэй нуралсалай онсо шэнжэ (общая характеристика учебного предмета)

V – VII классуудай түрэлхи литературын программа тематическа принципэй үндэһэн дээрэ байгуулагдаба. Эндэ арадай аман зохёолнууд, буряад литература сооһоо удхын ба байгуулалгын талаар хурагшадай ойлгосо, мэдэсэдэ таарамжатай уран һайханай зохёолнууд шэлэгдэн абтажа, тайлбарилан уншахаар, шудалан үзэхөөр хараалагдаба. Эдэ зохёолнууд хадаа түүхын үе сагтай, арад зоной үйлэ хэрэгтэй, түүхэтэй, түрүү хүнүүдэй дүрэтэй сэхэ холбоотой юм.

V - VII классай литературын курс хурагшадые уран зохёол абьяастайгаар уншаха дуратай, тодорхойгоор, тодо зүбөөр уншаха шадабариинь хүгжэхэ, уншаһан зохёолоо ухаандаа буйлуулан, удхынь зүбөөр элирүүлэн ойлгодог, һонирходог, болгохоһоо ганда хурагшадай зохёол шудалан, шэнжэлэн үзэхэ эхин дадалнуудые бүридүүлхэ, түрэлхи литература тухайгаа юрэнхы мэдэсэтэй болгохо гэһэн зорилгонуудые табина. Мүн уншажа байһан зохёолойнгоо уран һайханайнь, хэлэнэйн онсо шэнжые ойлгохо, хурагшадай шадал дүршэлые бүрилдүүлхэ, хүгжөөхэ болоно.

Программа соо шудалан үзэхэ ба уялгата уншаха зохёолнуудһаа гадна хурагшадай заабол сээжэлдэхэ зохёолнуудай список угтэнхэй. Шүлэг гү, али прозаическа зохёолһоо шэлэн абтаһан зарим хэһэгүүдые хурагшадай сээжэлдэхэдэ, тусгаар анхарал хандуулагдаха болоно. Шүлэг сээжэлдүүлжэ хургахын тулада багша бэлэдхэлэй хүдэлмэринүүдые һайса хэхэ ёһотой. Эндэ хурагшадые нэгэ нэгээрнь шүлэг хэлүүлхэ, мүн бүлэг бүлэгөөр гү, али хоороор уншалга эмхидхэжэ болоно

Класһаа гадуур зохёолнуудые багшын хүтэлбэри доро хурагшад уншахадаа:

- 1). Зохёол өөрөө (самостоятельно) уншажа һурана;
- 2) уншаһан зохёолойнгоо удхы хөөржэ һурана;
- 3) зохёолой удха өөрынхээрээ сэгнэжэ, анализлажа туршаха аргатай болоно.

Программын ёһоор буряад литература тус класста шудалан үзэлгэдэ жэл соо **68 саг**, неделидэ **2 саг** үгтэнэ.

II. Нурагшадай мэдэсэ, шадабарида табигдаха гол эрилтэнүүд.

Предметные компетенции:

- уран зоһеолшын зоһеол соогоо бэшэһэн уран зураглалые хөөрэжэ;
- уран зоһеолшын зураглаһан зурагые ухаан бодолдоо, сэдхэлдээ бии болгожо;
- үзэжэ байһан зоһеолой гол шухала үйлэнүүдые (эпизодуудые), үйлэдэгшэ нюурай хэлэһэн үгэ, хэрэг г.м. бусад олон юрын үйлэнүүдһээ илгажа;
- зоһеол соохи үйлэнүүдэй болоһон шалтагааниие, сагые, тэрэнэй хойшолонгые элирүүлжэ;
- үзэжэ байһан зоһеолой геройнууд тухай, тэдэндэ автарай ямараар хандажа байһые хараадаа абан, нурагша бэшэмэл өөрын бодомжолго зоһеожо;
- Уран зоһеолой сэдэб ойлгожо, уншаһан текстынгээ гол удха хөөрэжэ;
- Текст соохи уран аргуудые оложо;
- Уншаһан зоһеолойноо жанр элирүүлжэ шадаха.

Метапредметные компетенции:

- шухала хэрэгтэй мэдээсэлнүүдые бэдэржэ, компьютер болон интернетэй хүсөөр мэдээнүүдые оложо, хэрэглэжэ шадаха;
- шүүмжэлэл, шэнжэлэл хэжэ, дутаг дундануудые элирүүлжэ; хэһэн ажалдаа арга боломжонуудые тааруулжа, шалгалта, сэгнэлтэ үгэжэ шадаха; юумые сасуулжа, тааруулжа, шалтаг хойшолоной холбоо байгуулжа, бодолоо удаа дараалуулан һубарюулжа шадаха;
- монологическа хэлэлгэ һайнаар хэрэглэжэ, өөрынгөө һанамжа ойлгосотойгоор хэлэжэ, тэрэнэй ойлгуулжа, баримталжа, хамгаалжа шадаха.

Личностные компетенции:

- буряад хэлээ буряад арадай үндэһэн-болбосоролой нангин баялиг гэжэ ойлгохо;
- түрэл хэлэндээ дуратайгаар, хүндэтэйгөөр хүмүүжэхэ;
- хэлэнэй баялигые өөрынгөө хэлэлгэдэ хэрэглэжэ, бодожо байһан бодолоо тэрэнэй хүсөөр хэлэжэ шадаха.

Коммуникативные УУД:

- бэе бэеэ шагнажа, дуулажа шадаха; хэлэнэй аргуудые хэлэлгэдээ хэрэглэжэ, өөрынгөө хараа бодол хэлэжэ шадаха;
- бэшэг дээрэ, аман хэлэлгээрээ хэрэгтэй мэдээсэл дамжуулжа шадаха;
- асуулта хэжэ, хүнэй һанал бодол ба өөрынгөө һанамжа хэлэжэ шадаха;
- хэжэ байһан юумэнэйнгээ зорилгонуудые, хамта дүүргэхэ ажалайнгаа түсэбүүдые, яжа тэрэнэй дүүргэхые элирхэйлжэ шадаха;
- олоһон мэдээсээрээ нүгөөдэтээ хубаалдажа, үрэ дүнтэй бодол абаха;
- бэе бэеэ хүндэлжэ, нүгөөдэдөө анхаралтайгаар хандаха.

Регулятивные УУД:

- олоһон мэдээһэн уламжалан, үшөө мэдэхэгүй юумэн тушаагаа зорилго табиха;
- түсэблэлгэ, удаа дараалуулан хоорондын зорилгонуудые табижа, ямар дүндэ ерэхээ уридшалан мэдэхэ;
- сэгнэлтэ хэхэдээ, юу ойлгоһоноо, үшөө юу ойлгожо абахабиб, хэр зэргэ шанартайгаар ойлгооиб гэжэ, хэһэн ажалаа сэгнэжэ шадаха;
- эрмэлзэл зоригуу суглуулжа, бэрхэшээлнүүдые дабажа шадаха.

Ш. хуралсалай-тематическа тусэб

№	Литератураар материалнууд.	үзэхэ программын	Са	Теоритическэ хуралсал	Практическа ажал
1	Оршол		1	1	
2	Арадай аман зохёол		6	5	1
3	Һургаалай уран зохёол		3	3	
4	Буряад арадай XVIII-XIX зуун жэлнүүдэй бэшэмэл зохёолнууд		8	8	
5	Буряад уран зохёол. Түрэл хэлэн		3	1	2
6	Буряад уран зохёол. Хүн.		4	4	
7	Роман тухай ойлгосо		7	7	
8	Туужа тухай ойлгосо		12	12	
9	Хөөрөөн тухай ойлгосо		10	9	1
10	Поэмэ тухай ойлгосо		4	4	
11	Хошон үгэ болон сатира тухай		10	9	1
12			68	63	5

IV. Программануудай байгуулга ба удха

Оршол.

Литературна зохёол соохи уран хайханай образ ба образность. Хүнэй образ. “герой”, “абари зан” тухай ойлгосо.

Арадай аман зохёол. Түүхэ домогууд тухай гүнзэгы ойлгосо.

Һургаалай уран зохёол. Бэлигүүн толи тухай ойлгосо.

Буряад арадай XVIII-XIX зуун жэлнүүдэй бэшэмэл зохёолнууд. Вандан Юмсуновой бэшэһэн “Эрдэмтэ соохор моритой Эрилтэй хаан” гэхэн зохёол.

Буряад уран зохёол. Түрэлхи хэлэн. Хүн. Туужа тухай ойлгосо. Хөөрөөн тухай ойлгосо. Поэмэ тухай ойлгосо. Хошон үгэ болон ба сатира тухай ойлгосо

Сээжэлдэхэ зохёолнууд.

“Бэлигуун толи” өөһэдөө шэлэхэ

Н.Г.Дамдинов “Түрэл хэлэн, түрэхэн дайда”

Д.А.Улзытуев “Буряад хэлэн”

Ц.Г. Шагжин. “Будамшуу”. Будамшуугай дуун

Лирическэ шүлэг (өөһэдөө шэлэхэ)

V. Программа бэелүүлхэ хэрэглэмжэнууд:

а) һурагшадай хэрэглэхэ литература.

1. С.А.Ошорова, С.С.Балданова “Буряад литература” Бэлиг 2018 он.

2. Ц.Б.Цыренова, М.Ш.Батуева «Булагай эхин» Бэлиг 2008 он.

3. Б.Б.Гомбоев «Наадангаа һурая» «Бэлиг» 2009 он.

б) багшын хэрэглэхэ литература

1. Бадмаева О.Б. «Теория и методика обучения бурятской литературе» Улан-Удэ 2009г.

2. Батажаргалай С. «Заяанаймнай заншал» Улан-Удэ 1999г.

3. Дампилова Х.Д. «Буряад литератураар тестнууд» Улан-Удэ 2001г.

4. Намжилон Л. «Оюун тулхюур»

5. Ц.Б.Цыренова, М.Ш.Батуева «Булагай эхин» Бэлиг 2008 он.

Календарна тематическа түсэблэлгэ

№	Тема урока	Универсальные учебные действия			дата
		предметные	метапредметные	личностные	
1	Оршол Арадай аман зохёол	Уран зохёолой сэдэб ойлгожо, уншалан текстынгээ гол удха хөөрөжэ;	П: шухала хэрэгтэй мэдээсэлнүүдые бэдэржэ, компьютер болон интернетэй хүсөөр мэдээнүүдые оложо, хэрэглэжэ шадаха; Р: сэгнэлтэ хэхэдээ, юу ойлгоноо, үшөө юу ойлгожо абахабид; К: олоһон мэдэсээрээ нүгөөдэтгээ хубаалдажа, үрэ дүнтэй бодол абаха;	хэлэнэй баялигыг ингөө хэлэлгэдэ хэрэглэжэ, бодожо байһан бодолоо тэрэнэй хүсөөр хэлэжэ шадаха.	
2	Түүхэ домогууд				
3	“Балжан хатан” гэхэн туухэтэ домог				
4	“Балжан хатан” гэхэн домогой удхын ба уран найханай анализ				
5	“Бабжа Барас баатар” гэхэн домог тухай				
6	“бабжа Барас баатар”				
7	Түрэл нютагайм домогууд				
8	Һургаалай уран зохёол Эрдэни Хайбзун Галшиев – буряад арадайнгаа шэдитэн	зохеол соохи үйлэнүүдэй болоһон шалтагании, сагыг, тэрэнэй хойшолонгыг элирүүлжэ; Текст соохи уран аргуудые оложо; Уншалан зохёолойнгоо жанр элирүүлжэ шадаха	П: монологическа хэлэлгэ найнаар хэрэглэжэ, өөрынгөө һанамжа ойлгосотойгоор хэлэжэ, тэрэнэй ойлгуулжа, баримталжа, хамгаалжа шадаха. Р: олоһон мэдэсэһээн уламжалан, Үшөө мэдэхгүй юмэн тушаагаа зорилго табиха; К: бэе бэеэ шагнажа, дуулажа шадаха; хэлэнэй аргуудые хэлэлгэдээ хэрэглэжэ, өөрынгөө хараа бодол хэлэжэ шадаха; бэшэг дээрэ, аман хэлэлгээрээ хэрэгтэй мэдээсэл дамжуулжа шадаха; асуулга хэжэ, хүнэй һанал бодол ба өөрынгөө һанамжа хэлэжэ шадаха;	түрэл хэлэндээ тайгаар, хүндэтгэйгөөр хүмүүжэхэ; хэлэнэй баялигыг ингөө хэлэлгэдэ хэрэглэжэ, бодожо байһан бодолоо тэрэнэй хүсөөр хэлэжэ шадаха.	
9	“Бэлигүүн толи” – шэдитэ зүйл				
10	Хамтадаа бидэ юунһээшье сухарихагүйбиди				
11	Бурад арадай XVIII-XIX зуун жэлнүүдэй бэшэмэл зохёолнууд				
12	Вандан Юмсуновой ажаябуулга, зохёолго. Эрдэмтэ Соохор моритой Эрилтэй хаан				
13	Эрилтэй хаанай гэрээд үгэ. Долоон хорото хүбүүдэй дүрэнүүд				
14	Алтан Шаа, Мүнгэн Шаа хоёрой хуби заяан				
15	Эрдэмтэ Соохор мориной, тэнгэришүүлэй шэдитэ үүргэ				
16	Эрдэмтэ соохор моритой Эрилтэй хаан				
17	Арадай аман зохёол ба уран найханай литература соо хүниг, тэрэнэй абари зан зураглалга				
18	Класһаа гадуур уншалга				

19 20 21 22 23 24 25 26 27 28 29 30 31	<p style="text-align: center;">II четверть</p> <p>Буряад уран зохёол – 14 саг Н.Г.Дамдинов “Түрэл хэлэн , түрэнэн дайда хоёр” Д.А.Улзытуев “Буряад хэлэн” Б.Батхуу “Аялгата найхан буряад хэлэмни”</p> <p style="text-align: center;">Хүн</p> <p>Д.Дамбаев “Хүн тухай дуун” Г.Дашабылов “Талын хүн” М.Самбуев “Минии таабай” Ц-Д.Хамаев “Худалшан”, “Мэхэшэн” Литературна ойлгосо. Роман тухай ойлгосо Ч.Цыдендамбаевай намтар. “Банзарай хүбүүн Доржо” Доржын хүршэнэр Доржын багшанар Мария Николаевна – энэрхы сэдхэлтэй эхэнэр Хоёр баяр тохёолдобо</p>				
32 33 34 35 36 37 38 39	<p style="text-align: center;">III четверть</p> <p>“Доржо Банзаровой портрет” гэнэн зурагаар текст-зураглалга Туужа тухай ойлгосо Д.О.Батожабайн намтар “Шалхуу Рабданай хөөрөөнһөө” Уран зохёол мүндэлбэ Рабданай нүхэд ба тэдэнэй уршагта ябадалнууд” Колхозой ажабайдал үхибүүдэй хуби заяанда “хүн болохо багаһаа, хүлэг болохо унаганһаа” Ц.Номтоевой намтар. “Шагжин хула” гэнэн зохёолой гол удха</p>	<p>Уран зохёолой сэдэб ойлгожо, уншаһан текстынгээ гол удха хөөрөжэ; Текст соохи уран аргууды оложо; Уншаһан зохёолойноо жанр элирүүлжэ шадаха.</p>	<p>П: монологическа хэлэлгэ найнаар хэрэглэжэ, өөрынгөө һанамжа ойлгосотойгоор хэлэжэ, тэрэнэ ойлгуулжа, баримталжа, хамгаалжа шадаха. Р: олоһон мэдэсэһээн уламжалан, Үшөө мэдэхэгүй юумэн тушаагаа зорилго табиха; К: бэе бэеэ шагнажа, дуулажа шадаха; бэшэг дээрэ, аман хэлэлгээрэ хэрэгтэй мэдээсэл дамжуулжа шадаха; асуулта хэжэ, хүнэй һанал бодол ба</p>	<p>түрэл хэлэндээ дуратайгаар, хүндэтэйгөөр хүмүүжэхэ; хэлэнэй баялигы өөрынгөө хэлэлгэдэ хэрэглэжэ, бодожо байһан бодолоо тэрэнэй хүсөөр хэлэжэ шадаха.</p>	

40	Наранай гараха зүг руу		өөрынгөө ханамжа хэлэжэ шадаха;	
41	Түрэл хүрэгтөө			
42	Морин эрдэни			
43	Морин эрдэнийн дүрэ буряад уран зохёолдо			
44	Хөөрөөн тухай ойлгосо			
45	Б.Н.Ябжановой намтар. “Хэрмэшэ” зохёолой гол удха			
46	Хэрмэшин эзэд			
47	Дүрбэн хүлтэ нүхэрэй дүрэ			
48	Хэлэ хүгжөөлгын хүдэлмэри			
49	Ж.Тумуновой намтар. “Талын бүргэд”			
50	Мохошогүй зориг – дундаршагүй дуран			
51	Эсэгэ ороноо хамгаалгын Агуухэ дайнай геройнууд			
52	Хэлэ хүгжөөлгын худэлмэри			
53	Уран уншалга			
	IV четверть	үзэжэ байһан зохеолой	П: шүүмжэлэл, шэнжэлэл хэжэ,	түрэл хэлэндээ
54	Поэмэ тухай ойлгосо	геройнууд тухай, тэдэндэ	дутаг дундануудые	тайгаар,
55	Н.Г.Дамдинов “Талын дуун”	авторай ямараар хандажа байһые хараадаа абан,	элирүүлжэ;	хүндэтэйгөөр хүмүүжэхэ;
56	Жаргал гээшэ юун гээшэб?	хурагша бэшэмэл өөрын бодомжолго зохеожо;	хэһэн ажалдаа арга боломжонуудые тааруулжа, шалгалта, сэгнэлтэ үгэжэ шадаха; юумые сасуулжа, тааруулжа, шалтаг хойшолоной холбоо байгуулжа, бодолоо удаа дараалуулан хубарюулжа шадаха;	хэлэнэй баялигыг ингөө хэлэлгэдэ хэрэглэжэ, бодожо байһан бодолоо тэрэнэй хүсөөр хэлэжэ шадаха.
57	А.Т.Твардовскийн “Василий Теркин” поэмэ “Талын дуун” поэмэ зэргэсүүлгэ		Р: эрмэлзэл зоригоо суглуулжа,	
58	Хошон үгэ болон сатира тухай ойлгосо		бэрхэшээлнүүдые дабажа шадаха.	
59	Ц.Г.Шагжинай намтар. “Будамшуу”			
60	“Будамшуу”			
61	“Будамшуу”			
62	“Будамшуу”			
63	“Будамшуу” гэһэн зүжэг – шог зүжэглэмэл зохёол			
64	Ц.Г.Шагжинай зохёолнууд			
65	Уран уншалга			

66	Класшаа гадуур уншалга				
67	Проект “Нютагаймнай уран зохёолшод”				
68	дабталга				